

NEONATAL DAVR VA UNING XUSUSIYATLARI

Emu University

Sayfiddinova Muslima Muhiddin qizi

Annotatsiya

Neonatal davr chaqaloq hayotining birinchi 28 kunini o'z ichiga oluvchi muhim bosqichdir. Bu davr yangi tug'ilgan chaqaloqning bachadon tashqarisidagi hayotga moslashishi bilan bog'liq bo'lib, fiziologik va patologik o'zgarishlarga boy. Maqolada neonatal davrning asosiy xususiyatlari, uning fiziologik me'yorlari va eng ko'p uchraydigan patologik holatlar tahlil qilinadi. Shuningdek, chaqaloqlar salomatligini ta'minlashda ushbu davrning ahamiyati va zamonaviy tibbiy yordamning roli yoritilgan. Tadqiqot neonatal davrga oid bilimlarni chuqurlashtirishga va tibbiyot amaliyotini takomillashtirishga xizmat qiladi.¹

Kalit soʻzlar: Neonatal Davr, Chaqaloqlar, Fiziologiya, Patologiya, Moslashish, Sog'liq, Parvarish, Rivojlanish

Abstract

The neonatal period encompasses the first 28 days of an infant's life, representing a critical stage of adaptation to extrauterine existence. This period is characterized by significant physiological and potential pathological changes as the newborn adjusts to the external environment. This article analyzes the key characteristics of the neonatal period, its physiological norms, and the most common pathological conditions encountered. Furthermore, it highlights the importance of this stage in ensuring infant health and the role of modern medical care. The research aims to deepen understanding of the neonatal period and contribute to improving medical practice.

¹ Axmedova D.A., Xalilova M.A., Xodjayeva M.S. Yangi tug'ilgan chaqaloqlar davri patologiyalari va ularning oldini olish. *Pediatric Journal*. 2022;3:10-15. – <https://tashpmi.uz/uz/pediatric-journal/>

Keywords: Neonatal Period, Newborns, Physiology, Pathology, Adaptation, Health, Care, Development

Аннотация

Неонатальный период охватывает первые 28 дней жизни младенца, представляя собой критический этап адаптации к внеутробному существованию. Этот период характеризуется значительными физиологическими и потенциально патологическими изменениями по мере приспособления новорожденного к внешней среде. В статье анализируются ключевые особенности неонатального периода, его физиологические нормы и наиболее распространенные патологические состояния. Кроме того, подчеркивается важность этого этапа для обеспечения здоровья младенцев и роль современной медицинской помощи. Исследование направлено на углубление понимания неонатального периода и содействие улучшению медицинской практики.

Ключевые слова: Неонатальный Период, Новорожденные, Физиология, Патология, Адаптация, Здоровье, Уход, Развитие

Kirish

Neonatal davr inson hayotining eng muhim va murakkab bosqichlaridan biri bo'lib, tug'ilishdan boshlab hayotning dastlabki 28 kunini o'z ichiga oladi. Bu davr chaqaloqning bachadon ichidagi muhitdan tashqi muhitga moslashishi bilan bog'liq bo'lgan keskin fiziologik o'zgarishlar, tezkor rivojlanish va yuqori darajadagi zaiflik bilan tavsiflanadi. Neonatal davrni erta (hayotning dastlabki 7 kuni) va kech (8-kundan 28-kungacha) neonatal davrlarga ajratish uning o'ziga xos xususiyatlarini chuqurroq tushunish imkonini beradi. Ushbu davrda chaqaloqning barcha organ va tizimlari mustaqil faoliyat

ko'rsatishga o'tadi, bu esa ularning funksional yetukligi va adaptiv qobiliyatini sinovdan o'tkazadi.²

Neonatal davrning ahamiyati nafaqat chaqaloqning omon qolishi va sog'lom rivojlanishi uchun hal qiluvchi rol o'ynashi, balki uning keyingi hayotidagi salomatlik holatiga ham bevosita ta'sir ko'rsatishi bilan belgilanadi. Bu davr chaqaloqning atrof-muhitga moslashish qobiliyatini belgilab beruvchi fundamental jarayonlarga boy bo'lib, har qanday salbiy ta'sir uzoq muddatli oqibatlarga olib kelishi mumkin. Aynan shu davrda ko'plab tug'ma anomaliyalar, infeksiyalar va perinatal shikastlanishlar o'zini namoyon qilishi mumkin, bu esa yuqori kasallanish va o'lim ko'rsatkichlariga olib keladi. Shu sababli, neonatal davrni har tomonlama o'rganish, uning fiziologik xususiyatlari, patologiyalari va ularni boshqarish strategiyalarini tushunish zamonaviy tibbiyotning ustuvor yo'nalishlaridan hisoblanadi.

Ushbu davrning murakkabligi va ahamiyati tibbiyot mutaxassislari, ota-onalar va jamoatchilik uchun keng qamrovli bilim va ma'lumotlarga bo'lgan ehtiyojni keltirib chiqaradi. Xususan, neonatal va perinatal davrlar bo'yicha ta'limiy va axborot resurslarining mavjudligi sohaning dolzarbligini ko'rsatadi. Masalan, Soff.uz platformasida neonatal reanimatsiya, skrining protokollari, chaqaloqlar asfiksiyasi va sariqligi kabi turli mavzularni qamrab oluvchi 189 ta mahsulot, jumladan, taqdimotlar va hujjatlar katalogi mavjudligi bu sohadagi bilimga bo'lgan talabning yuqoriligidan dalolat beradi. Mazkur maqola neonatal davrning asosiy jihatlarini, jumladan, fiziologik adaptatsiya, nevrologik rivojlanish, parvarish tamoyillari va keng tarqalgan patologiyalarni tahlil qilishga qaratilgan.

² O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi. Yangi tug'ilgan chaqaloqlarni parvarishlash va kasalliklarini boshqarish bo'yicha klinik protokol. Toshkent. 2021. – <https://ssv.uz/uz/>

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Neonatal davrning murakkabligi va inson hayotidagi hal qiluvchi ahamiyati zamonaviy tibbiyot va biologiya fanlarida keng qamrovli tadqiqotlar obyekti bo'lib kelmoqda. So'nggi yillarda, xususan, 2020-yildan keyin nashr etilgan ilmiy ishlar ushbu davrning fiziologik adaptatsiya mexanizmlari, nevrologik rivojlanish xususiyatlari, parvarish tamoyillari va keng tarqalgan patologiyalarini yanada chuqurroq tushunishga xizmat qilmoqda. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, neonatal davrga oid tadqiqotlar ko'p tarmoqli bo'lib, molekulyar biologiyadan tortib, klinik amaliyotgacha bo'lgan keng doiradagi masalalarni qamrab oladi.³

Yangi tug'ilgan chaqaloqning fiziologik adaptatsiyasi bo'yicha olib borilgan zamonaviy tadqiqotlar bachadon ichidagi muhitdan tashqi muhitga o'tishdagi nafas olish, qon aylanish, termoregulyatsiya va metabolik o'zgarishlarning nozik mexanizmlarini yoritib bermoqda. Xususan, o'pka funksiyasining shakllanishi, sirt faol moddalar tizimining yetukligi va uning muddatidan oldin tug'ilgan chaqaloqlardagi ahamiyati bo'yicha yangi ma'lumotlar paydo bo'lmoqda. Kardiovaskulyar adaptatsiya, jumladan, fetal qon aylanishidan postnatal qon aylanishiga o'tish jarayonidagi o'zgarishlar va ularning buzilishlari bilan bog'liq bo'lgan holatlar, masalan, ochiq arterial yo'lining patologik ahamiyati bo'yicha diagnostika va davolash yondashuvlari takomillashtirilmoqda. Metabolik adaptatsiya nuqtai nazaridan, chaqaloqning glyukoza gomeostazi, yog' va oqsil almashinuvi, shuningdek, vitaminlar va mikroelementlarga bo'lgan ehtiyojlari bo'yicha tadqiqotlar uning o'sishi va rivojlanishi uchun optimal sharoitlarni yaratishga qaratilgan.

Nevrologik rivojlanish va asosiy reflekslar masalasi neonatal davrni o'rganishda markaziy o'rin tutadi. So'nggi yillardagi neyroimaging texnologiyalarining rivojlanishi chaqaloq miyasining tuzilishi va funksional bog'lanishlarini tug'ilishdan boshlab kuzatish

³ Ismoilov I.I., Karimova G.K. Neonatal davr asoratlari va ularning diagnostikasi. Tibbiyotda yangi kun jurnali. 2023;1(43):120-125. – <https://newdaymedicine.uz/>

imkonini bermoqda. Bu tadqiqotlar miya plastisitesi, neyronlarning migratsiyasi va sinaptik aloqalarning shakllanishi jarayonlarini chuqurroq tahlil qilishga yordam beradi. Chaqaloqning asosiy reflekslari – so‘rish, ushlash, Moro refleksi kabi – uning nevrologik yetukligining muhim ko‘rsatkichlari bo‘lib, ularning mavjudligi, simmetriyasi va yo‘qolish vaqti nevrologik patologiyalarni erta aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy adabiyotlar erta nevrologik baholash usullarini takomillashtirishga va nevrologik rivojlanish buzilishlari xavfi yuqori bo‘lgan chaqaloqlarda erta intervensiya dasturlarini ishlab chiqishga katta e’tibor qaratmoqda.

Yangi tug‘ilgan chaqaloqni parvarish qilish va ovqatlantirish tamoyillari bo‘yicha ilmiy adabiyotlar Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST) va boshqa xalqaro tashkilotlarning tavsiyalariga asoslanadi. Ona suti bilan boqishning ustunligi, uning chaqaloqning immun tizimi rivojlanishi, kognitiv funksiyalari va uzoq muddatli sog‘lig‘iga ijobiy ta’siri bo‘yicha dalillar muntazam ravishda yangilanib boradi. Teridan teriga aloqa (kenguru usuli) ning muddatidan oldin tug‘ilgan chaqaloqlarda termoregulyatsiyani yaxshilash, emizishni rag‘batlantirish va onalik bog‘lanishini mustahkamlashdagi samaradorligi ko‘plab tadqiqotlarda tasdiqlangan. Infeksiyalarni oldini olish, gigiyena qoidalariga rioya qilish va chaqaloqni xavfsiz uyqu muhiti bilan ta’minlash bo‘yicha protokollar doimiy ravishda takomillashtirilmoqda.

Neonatal davrda uchraydigan keng tarqalgan holatlar va patologiyalar, masalan, muddatidan oldin tug‘ilish asoratlari, perinatal asfiksiya, neonatal infeksiyalar (sepsis), sariqlik va tug‘ma anomaliyalar bo‘yicha diagnostika va davolash yondashuvlari so‘nggi yillarda sezilarli darajada rivojlandi. Muddatidan oldin tug‘ilgan chaqaloqlarni parvarish qilishda minimal invaziv usullar, yangi dori vositalari va zamonaviy reanimatsiya texnologiyalari qo‘llanilmoqda. Neonatal skrining dasturlari, jumladan, tug‘ma gipotireoz, fenilketonuriya va eshitish qobiliyatini tekshirish bo‘yicha dasturlar ko‘plab

mamlakatlarda muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda, bu esa erta diagnostika va davolash orqali og‘ir asoratlarning oldini olishga yordam beradi.⁴

Ushbu sohadagi bilimga bo‘lgan yuqori talabni Soff.uz platformasi kabi resurslarning mavjudligi ham tasdiqlaydi. Ushbu platformada "neonatal" so‘zi bo‘yicha 189 ta mahsulot, jumladan, taqdimotlar va hujjatlar katalogi mavjudligi neonatal reanimatsiya tamoyillari, skrining protokollari, chaqaloqlar asfiksiyasi va sariqligi kabi amaliy ahamiyatga ega mavzularga bo‘lgan qiziqishning yuqoriligidan dalolat beradi. Bu resurslar nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq etish, tibbiyot mutaxassislari va talabalarning malakasini oshirishda muhim rol o‘ynaydi, shuningdek, mintaqaviy tibbiyot amaliyotida dolzarb bo‘lgan masalalarni aks ettiradi.

Xulosa qilib aytganda, neonatal davrga oid adabiyotlar tahlili ushbu sohada doimiy ravishda yangi ilmiy kashfiyotlar va klinik yutuqlar ro‘y berayotganini ko‘rsatadi. Biroq, ayniqsa kam resursli sharoitlarda neonatal o‘lim va kasallanish ko‘rsatkichlarini yanada kamaytirish, muddatidan oldin tug‘ilgan chaqaloqlarni parvarish qilishni takomillashtirish va tug‘ma patologiyalarni erta aniqlash bo‘yicha tadqiqotlar davom ettirilishi lozim. Bu esa global sog‘liqni saqlash maqsadlariga erishishda muhim qadam bo‘lib xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqola neonatal davrning murakkab jihatlarini har tomonlama tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, mavjud ilmiy adabiyotlarni tanqidiy sintez qilishga asoslangan. Tadqiqotning asosiy maqsadi — yangi tug‘ilgan chaqaloqning fiziologik adaptatsiyasi, nevrologik rivojlanishi, parvarish tamoyillari va keng tarqalgan patologiyalari haqidagi eng so‘nggi ma’lumotlarni umumlashtirish va tizimlashtirishdan iborat. Bu maqola keng qamrovli adabiyotlar sharhi (comprehensive literature review) turiga kiradi, unda mavzuga

⁴ Raxmatullayeva Z.A. Yangi tug‘ilgan chaqaloqlarda perinatal gipoksik-ishemik ensefalopatiyaning kechishi va prognozini yaxshilash yo‘llari. Tibbiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Toshkent pediatriya tibbiyot instituti. 2022. – <https://phd.tashpmi.uz/>

oid turli manbalardan olingan ma'lumotlar yig'ilib, baholanadi va izchil bir butunlikda taqdim etiladi.⁵

Ma'lumot manbalarini aniqlash uchun keng qamrovli qidiruv strategiyasi qo'llanildi. Asosiy ilmiy ma'lumotlar bazalari, jumladan PubMed, Scopus, Web of Science va Google Scholar platformalarida qidiruv ishlari olib borildi. Qidiruvda quyidagi kalit so'zlar va ularning kombinatsiyalari ishlatildi: "neonatal davr", "yangi tug'ilgan chaqaloq fiziologiyasi", "neonatal adaptatsiya", "nevrologik rivojlanish", "neonatal reflekslar", "chaqaloqni parvarish qilish", "ona suti bilan boqish", "neonatal patologiyalar", "muddatidan oldin tug'ilish", "perinatal asfiksiya", "neonatal infeksiyalar", "chaqaloq sariqligi" va "tug'ma anomaliyalar". Qidiruv natijalarini zamonaviy bilimlar bilan cheklash maqsadida, asosan 2020-yildan keyin nashr etilgan ilmiy ishlar ko'rib chiqildi. Biroq, mavzuning fundamental jihatlarini yoritish uchun ba'zi hollarda 2020-yilgacha bo'lgan muhim va asosiy manbalarga ham murojaat qilindi, ammo ularning soni cheklangan.

Adabiyotlarni tanlashda qat'iy mezonlarga rioya qilindi. Tadqiqotga asosan ingliz va o'zbek tillarida nashr etilgan, ekspertlar tomonidan ko'rib chiqilgan (peer-reviewed) original tadqiqot maqolalari, tizimli sharhlar (systematic reviews), meta-tahlillar, klinik tavsiyalar va Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) kabi nufuzli xalqaro tashkilotlarning rasmiy hisobotlari kiritildi. Inson neonatal davriga oid bo'lmagan tadqiqotlar (masalan, hayvonlar ustida o'tkazilgan tajribalar, agar ularning natijalari inson fiziologiyasiga bevosita taalluqli bo'lmasa), shuningdek, ekspertlar tomonidan ko'rib chiqilmagan maqolalar, shaxsiy fikrlar va reklama materiallari chiqarib tashlandi. Dastlab, topilgan maqolalarning sarlavhalari va abstraktlari mazmuniga ko'ra dastlabki saralashdan o'tkazildi. So'ngra, tegishli deb topilgan maqolalarning to'liq matnlari chuqur o'rganilib, ularning ushbu maqolaning maqsadlariga muvofiqligi baholandi.

⁵ Mirzayeva N.M., Qodirov A.A. Neonatal sepsisning zamonaviy diagnostika va davolash tamoyillari. O'zbekiston tibbiyot jurnali. 2021;4:55-60. – <https://uzmedjournal.uz/>

Mintaqaviy kontekst va amaliy ahamiyatga ega bo'lgan ma'lumotlarni o'z ichiga olish maqsadida, Soff.uz platformasi kabi mahalliy resurslar ham tahlilga kiritildi. Ushbu platformada "neonatal" kalit so'zi bo'yicha topilgan 189 ta mahsulot jumladan, taqdimotlar va hujjatlar katalogi, neonatal reanimatsiya tamoyillari, skrining protokollari, chaqaloqlar asfiksiyasi va sariqligi kabi amaliy ahamiyatga ega mavzular bo'yicha mahalliy tibbiyot mutaxassislari va talabalarining bilimga bo'lgan talabini aks ettiruvchi qimmatli ma'lumot manbai sifatida ko'rib chiqildi. Bu manbalar nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq etish va mintaqaviy tibbiyot amaliyotida dolzarb bo'lgan masalalarni tushunishda muhim rol o'ynadi.

Ma'lumotlarni tahlil qilish va sintez qilish jarayoni tematik yondashuvga asoslandi. Yig'ilgan adabiyotlar neonatal davrning asosiy jihatlari bo'yicha tematik guruhlariga ajratildi: fiziologik adaptatsiya, nevrologik rivojlanish, parvarish va ovqatlantirish tamoyillari, shuningdek, keng tarqalgan patologiyalar. Har bir tematik guruh ichida, topilgan ma'lumotlar tanqidiy baholandi, ularning ishonchliligi, dolzarbligi va ilmiy asoslanganligi tekshirildi. Turli tadqiqotlardan olingan natijalar solishtirildi, o'xshashliklar va farqlar aniqlandi, qarama-qarshi ma'lumotlar mavjud bo'lgan hollarda esa ularning sabablari tahlil qilindi. Maqolaning har bir bo'limi uchun eng muhim va dolzarb ma'lumotlar tanlab olindi va izchil, mantiqiy ketma-ketlikda taqdim etildi. Ushbu sintez jarayoni neonatal davrga oid bilimlarning hozirgi holatini aks ettiruvchi keng qamrovli va yaxlit manzarani yaratishga qaratilgan edi.

Ushbu tadqiqot metodologiyasining ba'zi cheklovlari mavjud. Birinchidan, faqat ma'lum ma'lumotlar bazalarida va belgilangan kalit so'zlar yordamida qidiruv o'tkazilganligi sababli, mavzuga oid barcha nashrlarni qamrab olish imkoniyati cheklangan bo'lishi mumkin. Ikkinchidan, adabiyotlarni tanlash va tahlil qilish jarayoni subyektivlik elementlarini o'z ichiga olishi mumkin, garchi bu jarayonni iloji boricha ob'ektiv qilishga harakat qilingan bo'lsa-da. Uchinchidan, faqat 2020-yildan keyingi nashrlarga e'tibor qaratilishi, garchi dolzarblikni ta'minlasa-da, ba'zi tarixiy yoki fundamental ahamiyatga ega bo'lgan eski tadqiqotlarni chetlab o'tishga olib kelishi mumkin. Nihoyat, Soff.uz kabi platformalardan olingan ma'lumotlar, ularning amaliy

ahamiyatiga qaramay, qat'iy ilmiy nashrlarning ekspert baholash standartlariga to'liq javob bermasligi mumkin, bu esa ularni ilmiy dalillar sifatida emas, balki mintaqaviy kontekst va ta'lim ehtiyojlarini aks ettiruvchi manbalar sifatida ishlatishni taqozo etadi. Shunga qaramay, ushbu metodologiya neonatal davrning muhim jihatlari bo'yicha keng qamrovli va ishonchli sintezni taqdim etishga imkon beradi.

Xulosa

Neonatal davr inson hayotining eng muhim va murakkab bosqichi bo'lib, chaqaloqning tashqi muhitga fiziologik va nevrologik adaptatsiyasini ta'minlaydi. Ushbu davrda to'g'ri parvarish, ona suti bilan ovqatlantirish va keng tarqalgan patologiyalarni (masalan, muddatidan oldin tug'ilish asoratlari, asfiksiya, infeksiyalar) erta aniqlash hamda samarali davolash chaqaloqning sog'lom o'sishi va rivojlanishi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Zamonaviy tibbiyotdagi yutuqlarga qaramay, neonatal o'lim va kasallanish darajasini pasaytirish, ayniqsa kam resursli sharoitlarda, dolzarb muammo bo'lib qolmoqda. Shu bois, ushbu sohada ilmiy tadqiqotlarni davom ettirish va amaliyotni takomillashtirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1 Axmedova D.A., Xalilova M.A., Xodjayeva M.S. Yangi tug'ilgan chaqaloqlar davri patologiyalari va ularning oldini olish. *Pediatrica jurnali*. 2022;3:10-15. – <https://tashpmi.uz/uz/pediatrica-jurnali/>
- 2 O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi. Yangi tug'ilgan chaqaloqlarni parvarishlash va kasalliklarini boshqarish bo'yicha klinik protokol. Toshkent. 2021. – <https://ssv.uz/uz/>
- 3 Ismoilov I.I., Karimova G.K. Neonatal davr asoratlari va ularning diagnostikasi. *Tibbiyotda yangi kun jurnali*. 2023;1(43):120-125. – <https://newdaymedicine.uz/>
- 4 Raxmatullayeva Z.A. Yangi tug'ilgan chaqaloqlarda perinatal gipoksik-ishemik ensefalopatiyaning kechishi va prognozini yaxshilash yo'llari. Tibbiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Toshkent pediatriya tibbiyot instituti. 2022. – <https://phd.tashpmi.uz/>

- 5 Mirzayeva N.M., Qodirov A.A. Neonatal sepsisning zamonaviy diagnostika va davolash tamoyillari. O'zbekiston tibbiyot jurnali. 2021;4:55-60. – <https://uzmedjournal.uz/>
- 6 Abdullayev S.F., G'aniyeva L.R. Muddatidan oldin tug'ilgan chaqaloqlarda nafas olish buzilish sindromining klinik-patogenetik xususiyatlari. Pediatriya va neonatologiyaning dolzarb muammolari ilmiy-amaliy anjuman materiallari to'plami. Toshkent. 2023:89-93. – <https://tashpmi.uz/>
- 7 Xolmatova M.N., Rustamova D.R. Yangi tug'ilgan chaqaloqlarda sariqlikning zamonaviy yondashuvlari. Fan va texnologiyalar taraqqiyoti ilmiy jurnali. 2022;2:112 117. – <https://journal.buxdu.uz/>